

F.4.2

Weg uit het Duitse Arbeitslager terug naar huis

Verhaal van Chris Laumen over zijn missie naar Duitsland, de ontsnapping van Graad Rutten uit het Arbeitslager in Uerdingen en hun gezamenlijke thuisreis naar het Hingen, vanuit Australië verteld aan Graad's jongste broer Né Rutten.

Chris Laumen (inmiddels 87 jaar)

Het telefoongesprek vond plaats op 21 oktober 2010 om 14.00 uur. Het is dan in Australië zes uur later.

Na eerst wat inleidend gebabbel komen we tot het echte doel van ons gesprek. Hoe kwam Chris op het idee om Graad in Uerdingen te gaan halen? Hoe slaagde Chris erin zijn neef op te sporen? Hoe konden ze uit Duitsland weggelopen? Wat maakten ze mee? Hieronder het relaas van Chris zijn reddingsmissie naar Duitsland, over de obstakels op de terugweg en over de reis vol spanningen en ontberingen en spaarzame hilarische momenten, die duurde van 4.00 uur in de vroege ochtend van 5 januari 1945 tot laat in de donkere avond van diezelfde dag. De mannen hadden een klein etmaal nodig om van Uerdingen tot in het Hingen te komen, een afstand die nu in minder dan een uur per auto afgelegd wordt. In het oorlogsjaar '45 was dat een ander verhaal.

Pakje voor de schoonmoeder van een Duitse soldaat

"Ik werkte in die tijd als elektricien in Mönchengladbach. In Duitsland kon je in die jaren beter verdienen dan hier. Toen het daar begon te stinken ben ik naar huis gekomen. De papieren om de grens over te kunnen hield ik in bezit. We spreken over eind '44, begin '45. In die maanden nam ook het granaatvuur en bombardementen in Echt hand over hand toe. Daarom zaten we geëvacueerd bij oom Driek Rutten en tante Lies Zeelen op het Hingen. Lies

was een zuster van mijn moeder Lie Laumen-Zeelen Op een dag zei ik tegen mijn vader: Ik ga eens naar Schilberg om te kijken hoe ons huis aan de Kerkveldsweg er nog bij ligt. Daar aangekomen kon ik vaststellen dat het geen noemenswaardige schade had opgelopen. Ik vertrok weer naar het Hingen omdat Schilberg *Sperrgebiet* was. Je moest zorgen dat je daar niet gepakt werd. Maar op de Wilhelminalaan bij Wienen liep ik twee Duitsers tegen het lijf. Ik werd staande gehouden. Ze vroegen me wat ik daar deed. Ik heb altijd al een behoorlijke babbel gehad en zei dat ik werkte in der Kreis Krefeld Mönchengladbach en dat ik twee weken verlof had. Ik had geluk dat ze niet naar een verlofpas vroegen, die had ik niet. Ik gaf ze daar ook weinig tijd voor door vol vuur mijn verhaal over mijn werk als elektricien in Duitsland te vertellen. Ik zei dat ik *nächste Woche* weer naar Duitsland toe moest. Dat verhaal klonk zo geloofwaardig dat een van twee mij vroeg of ik een pakje voor zijn schoonmoeder wilde meenemen. Die woonde achter de *Bahnhoff* in Krefeld. Deze soldaat was ingekwartierd bij de familie Turlings op de Rijksweg. Ik stemde toe en gaf daarbij aan dat hij moest zorgen voor papieren om aan de grensovergang te kunnen laten zien. Met mijn Duitse werkdocumenten kon ik de grens wel over, maar dubbele zekerheid was nooit weg. Daar zou hij voor zorgen. 's Anderendaags heb ik de spullen opgehaald. Het was een pakje kleren. Thuisgekomen vroeg mijn vader wat ik eigenlijk met die spullen van plan was. Ik was immers niet voornemens nog naar Duitsland terug te gaan. Ik heb er een paar dagen mee rondgelopen en mezelf ook die vraag gesteld. Steeds gingen mijn gedachten naar mijn neef Graad, die in Uerdingen bij Krefeld in een *Arbeitslager* zat. We hadden al maanden niets meer van hem gehoord en maakten ons zorgen. Uiteindelijk besloot ik naar Duitsland te gaan om hem te zoeken en mee naar huis te nemen. Ik was niet bang uitgevallen en bovendien nogal avontuurlijk aangelegd. Ook wist ik hoe je met Duitsers om moest gaan. Mijn besluit stond vast. Ik ging op zoek naar Graad."

Donderdag 4 januari 1945: van Hingen naar Uerdingen

"Thuis hadden we de weg naar *Uerdingen* uitgestippeld. Die liep naar Vlodrop en daar de grens over. Ik kreeg voldoende proviand mee en wat extra spek. Dat kon in benarde situaties uitkomst bieden en wonderen doen; het was schaars in die tijd. Mijn tante Marie Zeelen gaf me nog een adres in *Dülken* mee, waar familie van ons woonde. Daar zou ik noodgevalen terecht kunnen. Mijn fiets werd zo goed mogelijk in orde gemaakt, ik kreeg warme kleren en daar ging ik met de juiste papieren en veel goede raad op weg. Ik werd uitgezwaaid door een emotionele evacuatiefamilie, die toen nog bestond uit ongeveer dertig personen.

Van Hingen via St. Joost en Montfort ging ik naar Vlodrop, richting grensovergang. Ik kon daar gemakkelijk passeren. Kort daarvoor waren er granaten of bommen ingeslagen. De grenswachten waren druk bezig met het verzorgen van gewonden. Ze hadden geen aandacht voor mij en dus zette ik mijn tocht voort richting *Mönchengladbach en Krefeld*. Ik schoot aardig op en aan het begin van de avond kwam ik in *Krefeld* aan. Op het adres achter de *Bahnhoff* werd ik hartelijk ontvangen en het pakje nog hartelijker. Ik bleef daar niet lang omdat ik zo snel mogelijk in Uerdingen wilde zijn, met in het achterhoofd de hoop om misschien de volgende morgen vroeg al samen met mijn neef huiswaarts te gaan, zonder te weten wat we nog allemaal voor de boeg hadden.

Aankomst in Uerdingen

Het *Arbeitslager* waar Graad te werk gesteld was vond ik vrij gemakkelijk. Het was de *Waggonfabrik Uerdingen* aan de *Körnerstrasse*. In het schildwachthuisje stond een soldaat

op wacht. Omdat Duits mijn tweede taal was en ik me daarin goed kon weren, vroeg ik hem naar der Herr Rutten. Hij antwoordde dat er niemand meer in het Lager was. Gisteren was de hele handel vertrokken naar een ander "Ort", naar het *Sauerland* of *Obersileziën*, dat weet ik niet meer precies. Dat was een tegenvaller. Maar toen wenkte mij een schichtig mannetje dat zich daar in de buurt ophield. Volgens mij was het een Pool. Hij leidde me naar een afgezonderd plekje. Hij had gehoord wat ik vroeg aan de soldaat. Blijkbaar kende hij Graad en wees op een groot huis in de buurt en zei iets van *drinnen* en weg was hij. Later bleek dat Graad, toen alle dwangarbeiders voor transport waren ingeladen, van een wagen was gesprongen en te zijn gevlucht. Hij had in het grote huis dat door de Pool werd aangewezen zijn toevlucht gezocht. Omdat ik niet voor een kleintje vervaard was en me zeker voelde met mijn papieren op zak stapte ik op het huis af. Toen ik aangaf voor wie ik kwam werd ik zonder problemen binnengelaten. Daar trof ik Graad aan. De vrouw des huizes bleek uit *Kerkrade* afkomstig. Binnen was het een gezellige boel met rijkelijk eten en drank en een gemengd gezelschap waaronder een aantal mooie dames. Graad had al eerder met dit gezin contact gehad en had daar zijn onderdak aan te danken.

Toen ik mijn neef vertelde wat mijn plan was, bespeurde ik enige aarzeling bij hem. Hij wilde niet weer gepakt worden en in een *Arbeitslager* of nog erger terecht komen. Uiteindelijk slaagde ik er in hem over te halen om mee te gaan. We zouden de volgende morgen om 4.00 uur de terugtocht aanvaarden. Probleem was dat Graad nog de *Holzschuhe* van het Lager aan zijn voeten had. Daar kon hij niet mee op weg. We vonden een beetje lugubere oplossing, maar het was oorlogstijd toen... Iemand wist dat er ergens in de buurt nog een Engelse piloot lag, die een door de Duitsers neergehaald vliegtuig had gevlogen. Wij toen zijn laarzen geleend. Het waren hele mooie, met beenkappen en van binnen gewatteerd. Ze waren heerlijk warm. Graad heeft ze nog jaren gebruikt. Ze waren perfect voor het schaatsen. We hebben vervolgens nog wat gerust bij deze gastvrije familie en kregen in de ochtend nog het een en ander toegestopt voor onderweg.

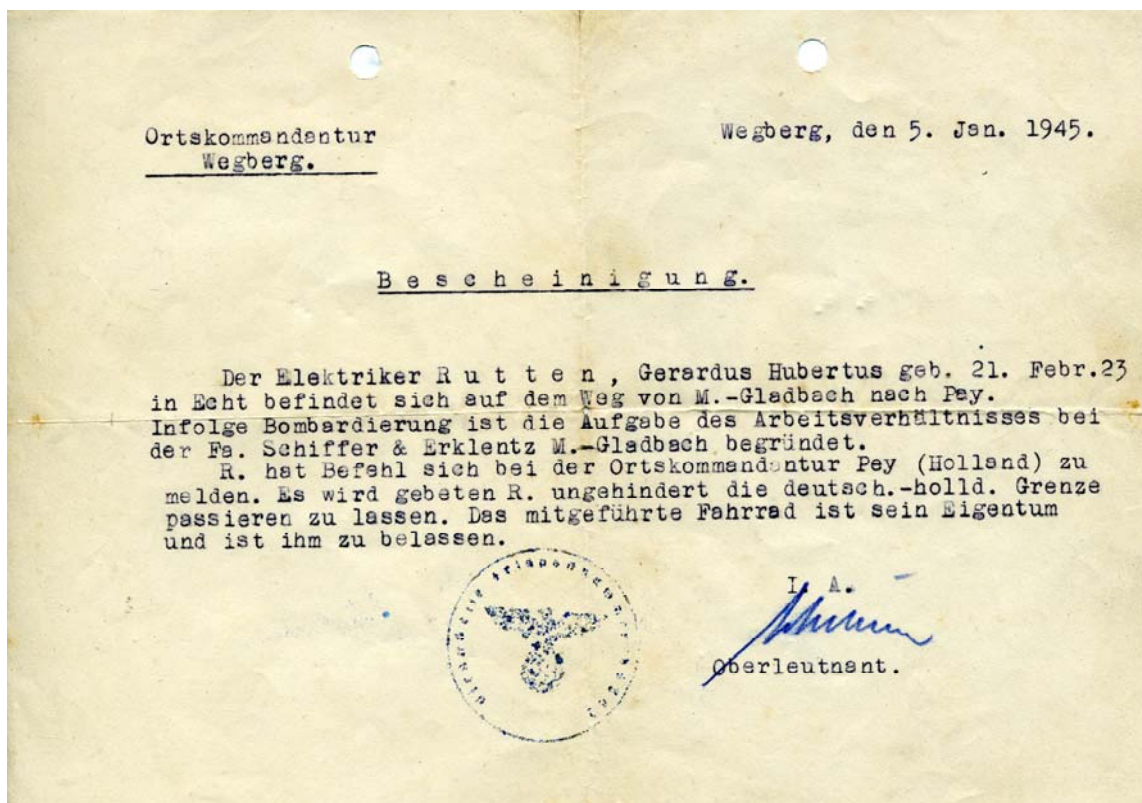
De weg terug: Uerdingen - Hingen vrijdag 5 januari 1945

Toen we 's morgens wilden vertrekken bleek de achterband van de Graad's fiets, die ik de avond daarvoor ergens "geleend" had, kapot te zijn. Ik heb hem toen gezegd een ogenblikje te wachten en een andere fiets voor hem georganiseerd. Ik heb Graad verzekerd dat we goed thuis zouden komen en dat hij zich maar aan mij moest vasthouden. Dat was nodig; hij verkeerde in een nogal ontredde toestand. Ik had wel kaas gegeten van de Duitse mentaliteit. Dat zou ons goed van pas komen. Ik had geleerd dat wanneer iemand brutaal is je niet moet terugdeinzen maar overbluffen. Dan win je het vaak.

Vanuit *Uerdingen* zijn we toen direct richting *Dülken* gereden. We dachten bij onze familie daar een rustpunt te vinden. Het werd al een beetje licht toen wij op het adres aankwamen dat tante Mrie ons gegeven had. Wij moesten voorzichtig zijn want mijn neef Graad had niet de goede papieren en als we de grens ongeschonden over wilden komen, hadden we die toch echt nodig. Wij melden ons bij het huis, maar er deed niemand open terwijl we zagen dat binnen het vuur brandde. De familie was naar de kerk, zo bleek later. Wij gingen achterom naar binnen. Omdat we honger hadden hebben we het spek gebraden, dat ik nog steeds bij me had. Toen de ze uit de kerk terugkwam heeft de familie nog lekker mee gesmikkeld. We kregen een gastvrij onthaal en werden als familie behandeld. Bij het afscheid kregen we zelfs nog tien pakjes sigaretten mee, van vijf stuks, dat wel. Die zouden ons nog goed van pas komen. Het merk was *Eckstein* of zoiets.

Via *Mönchengladbach* gingen we richting *Heinsberg*, er was daar veel verwoest en kapotgeschoten. *Heinsberg* lag helemaal in puin. We zijn daar nog een leegstaande winkel in gegaan om te kijken of er iets van onze gading te vinden was, maar dat was niet het geval. Ik heb vandaar alleen een soort trouwhoed meegenomen en die heb ik toen nog een tijdje gedragen. Ik was toen zo 'gek als een deur'.

We togen verder richting *Wegberg* en op een gegeven moment doemde een groot gebouw op, waar de Nazi vlag uithing. Ik zei tegen Graad dat hij zich achter een muur moest ophouden, terwijl ik naar binnen ging. Ik schrok van de eerste aanblik. Daar zat een stel militairen in van die geelachtige Gestapo uniformen, 'je van het' in het Duitse leger. Ik herstelde me snel, ging in de houding staan en riep '*Heil Hitler*'. Een van de mannen vroeg daarop wat ik kwam doen. Ik stak een heel verhaal af over werk en dat alles *kaput* was en dat ik en mijn kameraad de *Wehrmacht* aan het front wilden gaan helpen met sjansen en van die dingen. Intussen haalde ik een paar pakjes sigaretten tevoorschijn die ik argeloos aan een paar van die mannen overhandigde. Die hadden donders goed door dat het einde van de oorlog naderde en waren niet vies van wat rookwaren. Ze vroegen met nog een paar dingen en informeerden of ik nog meer sigaretten had. Ik ben toen maar royaal geweest en heb ze nog twee pakjes gegeven. Het was me te doen om een *Bescheinigung* voor Graad om later zonder problemen de grens over te komen. Uiteindelijk lukte het. Ze geloofden dat hij net als ik *Elektriker* was, die door bombardementen zijn werk niet meer kon uitoefenen en zich op een andere manier nuttig wilde maken. In de *Bescheinigung* werd opgenomen dat *Elektriker* Rutten zich bij terugkomst in Nederland bij de *Ortskommandant* in Pey moest melden en dat het *fahrrad* zijn eigendom was

Het voor de vlucht oh zó belangrijke papiertje.

Toen wij vertrokken dachten die Duitsers waarschijnlijk dat we onnozelaars waren. Als ze geweten hadden wat er echt aan de hand was, denk ik niet dat ik je dit verhaal nog had kunnen vertellen.”

Vervolg van onze weg met ‘Gute Papiere’

Vanuit Wegberg vertrokken we allebei met ‘gute Papiere’ en nog verschillende pakjes sigaretten op zak. Wij konden de hele wereld aan. In de buurt van *Wassenberg* zagen we een vrachtwagen met soldaten die op het punt stonden te vertrekken. Ik vroeg of we een stuk mee mochten rijden omdat we aan het front wilden gaan sjansen. Maar dat kon niet. We mochten ons wel allebei aan een kant van de vrachtwagen vasthouden en ons laten meetrekken. Dat vonden die ‘bakzitters’ hilarisch. We hebben daar toen ook maar een paar pakjes sigaretten aan gepend. Toen de soldatentruck een ander richting op moest, lieten wij de vrachtwagen los, onder luid applaus van de Duitsers voor onze halsbrekende capriolen. Weer een stuk verder kwamen we in een gebied waar loopgraven werden gegraven, door Poolse en Russische meisjes. Graad riep ze iets toe in het Pools, dat had hij een geleerd in het Lager. Alle Poolse dames kwamen onze kant opgerend, maar al snel kregen we een uitbrander van een bewaker, waarop we maar gauw onze biezen pakten.

Met onze met veel moeite verkregen papieren kwamen we uiteindelijk ongeschonden de grens over. Eenmaal op Hollands grondgebied was het een fluitje van een cent.

Aangekomen op het Hingen In de Planten 52 klopten we op het raam. Het was al donker en de ramen waren geblindeerd. Er werd een gordijn opzijgeschoven en de ruit ijsvrij gemaakt. Er steeg een gejuich op ‘Graad en Chris zijn er’. Wij waren ‘back home’, nog onwetend van wat de staart van de oorlog nog in petto had.

Tot zover het verhaal van Chris Laumen.

Bewerkt door:

Paul Rutten Jzn

Né Rutten Jzn